

"Övladlarım, bütün gəncliyimi, gücümü rus ordusuna sərf etdim. Nə xoşbəxt insanam ki, ixtiyar yaşamda millətimin ordusunu yaratmaq mənə nəsib oldu".

Tam artilleriya generalı Səməd bəy Mehmandarov

Azərbaycan Xalq Cümhuriyyətinin hərbi naziri, tam artilleriya generalı Səməd bəy Mehmandarov 1918-ci il dekabrın 24-də tarixi əhəmiyyətli bir əmr - hərbi salamlama haqqında əmr imzalayırdı. Əmrin mətnində bildirilirdi: "Sırada, eləcə də sıradan kəndada olarkən əsgərlərin azərbaycanca salamlaması - bir sözə "Salam" cavabı isə "Əleyküm salam" olmasını bütün zabitlərə əmr edirəm. Təltif zamanı əsgərə deyilməlidir: "Mərhəba", əsgər cavab verməlidir: "Çox sağ ol!"

Azərbaycanın sərkərdə oğlunun ordu rəhbərliyinə

Şuşalı Mehmandarovlar

gəlməsini və xalqın dar gündə ona dayaq olmasına böyük sevincə qarşılıyan əsgərlər onun şəhinə şeirlər yazıb, adını şərqilərdə əbədiləşdiriblər.

Aslan ürəkli Səməd paşamız Şanlı komandan, sənsən babamız Səməq qurban olsun ata-anamız Al bir düşməndən türkün qanımı.

Şərqilərdən aydın olur ki, xalq öz xilaskarına böyük məhəbbət bəsləyib və onu ordu sərkərdəsi, sərdarı kimi vəsf eləyib.

Hərbi nazir general S.Mehmandarov 1919-cu il aprelin 2-de Nazirlər Şurasına göndərdiyi məktubunda Azərbaycan xalqının şöhrəti hərb tarixinə malik olduğunu və bu qəhrəmanlıq tariximiz əsasında ordunun şəxsi heyətinin milli vətənpərvərlik ruhunda tərbiyəsinə başlanmasıనın vacibliyini göstərərək yazırdı: "...Yüz illik rus hökmənlığından azad olmuş türk xalqının yadına salmaq lazımdır ki, biz həmişə asılı vəziyyətdə olmamışq".

Vətənin, torpağın azadlığını və müdafiəsini hər şeydən üstün tutan S.Mehmandarov Nazirlər Kabinetinin başçısı Nəsib bəy Yusifbəyliyə göndərdiyi rəsmi məktubunda bildirirdi ki, ingilis hərbi dəstələri Azərbaycanda olduqları hər yerde talanlar edir, keşfiyyat işi aparırlar. Səməd bəy etiraz əlaməti

olaraq İngiltərə hökumətinin Birinci Dünya müharibəsi ilərində ona verdiyi orden və medalları İngiltərə hökumətinə qaytarlığı Azərbaycan hökumətindən xahiş edir: "Torpağımı və xalqımı fəth edən ikiüzlü bir ölkənin ordni mənə gərək deyil!"

S.Mehmandarov hərbi rəhbərliyə gəldiyi elə ilk vaxtdan qarşıya çıxacaq çətinlikləri aradan qaldırmak məqsədilə verdiyi 1 sayılı əmrində qeyd edirdi ki, vəzifələrimin icrasına başlayarkən mənim görməli olduğum o böyük işin bütün ciddiliyini, mürəkkəbliyini və çətinliyini yaxşı anlayıram. Ancaq bu iş görülməlidir və Hərbi Nazirliyin qarşısına çıxan bütün çətinlikləri birgə fəaliyyət və vəzifəyə təmiz münasibət bəsləndiyi halda aradan

qaldırmaq mümkündür.

Döyüşən ordunun yaradılmasını qətiyyətlə bəyan edən təcrübəli ordu komandanı hamını birgə, səmimi fəaliyyətə dəvət etməklə bütün səviyyələrdə olan rəislerin əsas diqqətini qoşunlar da təlim və tərbiyəyə, şəxsi heyətə möhkəm intizamın aşılanmasına, işə məsuliyət və məhəbbət hisslerinin, xidməti mülkiyyətə marağın oyadılmasına, qayda-qanuna riayət edilməsinə və nəhayət, tabelikdə olanlara qayğılaş və mehriban münasibət göstərilməsinə çağırırdı. "Yalnız bu keyfiyyətlərin varlığı ordunun yaradılmasını, gənc respublika tərəfindən ona böyük xərclər çəkilməsini doğrudla bilər və belə bir ordunun yaradılma-

si üçün mən heç bir çətinlikdən çəkinməyəcəyəm. Qoşunların bütün təminat və təchizatının vaxtında ödənilməsi mənim daimi diqqətim altında olacaqdır", - sərkərdə deyirdi.

1920-ci ilin Novruz bayramı günlərində Ermənistanın erməni daşnaklarından ibarət hərbi hissələri Xankəndi qarnizonuna hücum etsələr də, milli ordu qüvvələri bu hücumun qarşısını mərdliklə alırdı. Bu zaman erməni təcavüzkarları Qarabağa yegana keçid olan Əsgəran qalasını elə keçirirlər və Xankəndidə olan milli ordu hissələrini mühasirəyə alırlar. Mövcud şəraitə uyğun hərəkət etməyə məcbur olan Azərbaycan Xalq Cümhuriyyətinin rəhbərliyi ölkənin şimalında yerləşdirilən Silahlı Qüvvələrin böyük bir hissəsini general Həbib bəy Səlimovun komandanlığı altında Qarabağa göndərmək məcburiyyətində qalır. Neticədə, daşnak ordu hissələri və erməni qıymacıları darmadağın edilərək yuxarı Qarabağ düşməndən azad edilir.

Hərbi nazir general S.Mehmandarov bu qələbə münasibətə Azərbaycan əsgərlərinə müraciətində deyirdi: "Qəhrəman əsgərlər! Mən şəxsən Almaniya cəbhəsində bir çox mühabiblərdə olmuşam, fəqət sizin qədər qəhrəmanlıq göstərən əsgərlərə nadir halda

təsadüf etmişəm. Siz mənim ümidiyərim qüvvətləndirdiniz. Siz qanınızla gənc Azərbaycan Ordusunun namusunu mühafizə etdiniz".

Aparılan tədqiqatlardan aydın olur ki, Şuşada böyük bir nəslin - zadəgan, bəy ailəsinin nümayəndəsi olan S.Mehmandarovun atası Sadıq bəy xidməti vəzifəsi ilə eləqədar Lənkəran şəhərinə köçərək ömrünün sonundak orada yaşayıb və 99 yaşında vəfat edib. Mehmandarovlar Şuşada, Qarabağda sayılıb seçilən əsilzadələrdən olub. Bu nəslin görkəmli nümayəndələrindən biri tanınmış cərrah, ictimai xadim Əbdülkərim Mehmandarov 1877-ci ildə Peterburq Tibb Cərrahlı Akademiyasını bitirib və bütün ömrünü Azərbaycanda səhiyənin inkişafına həsr edən maarifpərvər, ziyalı kimi adsan qazanıb.

Erməni qəsbkarlarının işğalına qədər Mehmandarovlar nəslinin mülkü Şuşanın tarixi abidələri sırasında qorunub mühafizə olunub. Ətan əsrin 70-ci illərində S.Mehmandarovun babasına məxsus olan mülkə xəstəxana, uşaq bağçası fəaliyyət göstərib.

1988-ci ildə isə bu yerde Azərbaycan Xalça Muzeyinin Şuşa filialı açılır. Lakin çox keçmir ki, erməni quldurları gözəl Şuşamızı döyüş meydانına çevirir. Çətinliklə de olsa, muzeyin zəngin kolleksiyası xilas olunur. Amma Mehmandarovların mülkü Qarabağın digər qədim abidəleri kimi hələ de düşmən tapdağındadır.

Lalə HÜSEYNOVA,
"Azərbaycan Ordusu"